

**«УКРАЇНА:
ГЕОГРАФІЯ ЦІЛЕЙ ПІА
МОЖЛИВОСТЕЙ»**

Том I

**Київ
2012**

УДК 910.001(911.0+528.0(477))
ББК 26.8(4 Укр)
У 45

У 45 Україна : географія цілей та можливостей. Зб.наук. праць. – Н. : ФОП
"Лисенко М.М.", 2012. – Т. 1. – 358 с.

У збірнику наукових праць розглядаються питання теоретичних та прикладних географічних досліджень, проведених у різних регіонах України. Подано аналіз сучасних теоретичних уявлень про антропогенне навантаження на ландшафт та рельєф, розглядається значення окремих напрямків фізичної географії, геоморфології та геоекології в концепціях обґрунтування раціонального використання природних ресурсів України. Наведено нові відомості про особливості морфоструктурної будови та морфоскульптурні особливості різних регіонів України, а також мифродинаміки рельєфу. Для науковців, студентів, усіх, хто цікавиться географією у всіх її проявах.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ.

▪ **Шищенко П.Г.** – член-кор. АПН України, д-р геогр. наук, проф.,
(відповідальний редактор)

- Зеленьська Л.І. – д-р геогр. наук, проф. (заступник відповідального редактора)
- Бортник С.Ю. – д-р геогр. наук, проф. (заступник відповідального редактора)
- Багров М.В. – член-кор. НАН України, д-р геогр. наук, проф.
- Руденко Л.Г. – акад. НАН України, д-р геогр. наук, проф.
- Олійник Я.Б. – член-кор. АПН України, д-р ек. наук, проф.
- Олещенко В.І. – канд. геогр. наук
- Топчієв О.Г. – д-р геогр. наук, проф.
- Шаблій О.Г. – д-р геогр. наук, проф.
- Воровка В.П. – д-р геогр. наук, проф.
- Гожик П.Ф. – акад. НАН України, д-р геол.-мін. наук, проф.
- Гродзинський М.Д. – член-кор. НАН України, д-р геогр. наук, проф.
- Денисик Г.І. – д-р геогр. наук, проф.
- Ковальчук І.П. – д-р геогр. наук, проф.
- Ліпінський В.М. – член Вченої ради УГТ
- Лісовський С.А. – д-р геогр. наук, проф.
- Мельничук М.М. – голова Волинського відділу УГТ
- Мушчак Н.В. – член Вченої ради УГТ
- Ободовський О.Г. – д-р геогр. наук, проф.
- Осадчий В.І. – член-кор. НАН України, д-р геогр. наук, проф.
- Немець К.А. – д-р геогр. наук, проф.
- Палієнко В.П. – д-р геогр. наук, проф.
- Пащенко В.М. – д-р геогр. наук, проф.
- Петлій В.М. – д-р геогр. наук, проф.
- Поп С.С. – д-р фіз.-мат. наук, проф.
- Руденко В.П. – д-р геогр. наук, проф.
- Сосса Р.І. – д-р геогр. наук, проф.
- Черваньов І.Г. – д-р геогр. наук, проф.
- Цвельнік Є.М. – відповідальний секретар

Друкується за постановою Вченої ради Українського географічного товариства.

Рекомендовано до друку Вченою радою Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Пилипенко Г.П., Горун В.В. Інтегральна оцінка ландшафтно-рекреаційних районів Одеської області.....	263
Підкова О.М. Літогенна дивергенція ґрунтоутворення Розточчя	267
Позаченюк К., Петлюкова Є., Табулиць В., Омелехіна Ю. Підходи к выделению современных ландшафтов (на примере Крымского полуострова).....	371
Позаченюк К.А. Инновационная направленность современной географии.....	275
Позняк С. П. Ґрунт – складова енергії прогресу.....	279
Полянський С.В. Антропогенно трансформовані ґрунти Волинської області та їх географічне розміщення.....	283
Пов С.С., Приходько М.В., Шароді І.С. Дослідження забруднення ґрунтів вздовж автошляху Чоп–Ужгород методом іонно-фотонної електроскопії.....	285
Романів О.Я., Лисюк Д.С. Стоматологічне здоров'я населення як об'єкт дослідження у медичній географії.....	287
Руденко Л.Г., Маруняк С.О., Лісовський С.А., Голубцов О.Г., Чехній В.М., Фаріон Ю.М. Ландшафтне планування: досвід впровадження в Україні (на прикладі «Ландшафтної програми Черкаської області»).....	291
Рудик О. М. Применение экосистемных услуг для управления заповедными территориями в Крыму.....	295
Савицька О.В., Корогода Н.П. Застосування електронної карти «Природна основа ландшафтів Києва» у вивченні комплексної зеленої зони міста.....	299
Сидоренко М.В. Класи природних режимів геосистем.....	304
Сизенко О.В. Особливості ландшафтної структури Мар'янівсько-Кулебівського заказника.....	305
Ситник О.І., Тімець О. В. До питання визначення типологічних особливостей міжзоонального геоекотону «Лісостеп – Степ» Лівобережної України.....	308
Сірик В.Ф. Перспективи использования и охраны земель территории Фрунзенского сельского совета Сакского района Автономной Республики Крым... ..	311
Сорокіна Л.Ю. Дослідження антропогенно змінених ландшафтів для цілей ландшафтно-планувальної організації трансграничного регіону.....	313
Стецюк В.В., Рябоконт О. Теоретичні основи інтерпретації властивостей рельєфу земної поверхні в топоніміці.....	317
Струтинська О.Є. Геоморфологія та ґрунтоутворення на прибережжях лиманів Північно-Західного Причорномор'я (на прикладі лиманів Дністровсько-Бузького межиріччя).....	321
Тимохіна Є.І., Климчук О.Б., Амелічев Г.М. Карстогенез Внутренней Гряды Горного Крыма.....	324
Токарєв С., Климчук О. Методология оценки уязвимости подземных вод в условиях раскрытого карста.....	328
Тригуб В. Г., Попельницька Н. Г. Г. Ландшафтна Одеська площа ґрунтознавства.....	332
Удовиченко І.В. Особливості географічної регіоналістики та районування спеціально визначених функціональних регіонів півдня України.....	336
Філопенко Ю.М., Філопенко О.Ю. Особливості поширення плям пилотів та флювіогляциальних морфоструктур в басейні річки Сівер.....	338
Ходосовцев О.С., Бобко М.Ф., Мойсієнко Г.Г., Пилипенко Г.О., Мельничук Д.С., Семюшина І.В., Мельник Р.П. Економічне та рекреаційне використання природного парку «Олександрівський».....	340
Царик Л.П., Царик П.Ч. Національні природні і рекреаційні заповідні парки як функціональні осередки природоохоронних і рекреаційних систем України.....	342
Чиж О.П. Типологія ландшафтів і структури ландшафтних систем в Україні.....	346
Чумак П. Роль ґрунтів в екологічній стабільності екосистем. Червоноградська голонема (за матеріалами чинних ландшафтних ґрунтознавчих досліджень).....	348
Явків В. Г., Мельник А. А. Фізико-географічне районування території між Дністром і Дністра.....	351

Таким чином, в межах балки Скогуватої Мар'янівсько-Кулебівського ландшафтного заказника було виділено 3 типи підурочищ та 6 типів фацій. Отримані результати детально ілюструють характер ландшафтно-диференціації території і можуть слугувати базою для подальшого більш детального фаціального картографування. Вони виступають вдалим прикладом застосування методів польового ландшафтознавства в поєднанні з комплексом аналітичних та картографічних робіт, що дає змогу визначити різноманіття та характер просторового розподілу окремих ландшафтних одиниць, їх сучасний стан та ступінь антропогенної порушеності.

1. *Денисюк Г.І., Хаєцький Г.С., Стефанков Л.І.* Водні антропогенні ландшафти Поділля. – Вінниця : Теза, 2007. – 216 с. 2. *Николаев В.А.* Проблемы регионального ландшафтоведения. – М.: Изд-во МГУ, 1979. – 160 с. 3. *Пащенко В.М.* Теоретические проблемы ландшафтоведения. – К.: Наукова думка, 1993. – 284 с. 4. Проект створення ландшафтного заказника місцевого значення «Мар'янівсько-Кулебівський» в Новомосковському та Дніпропетровському районах Дніпропетровської області / наук. керівник В.В. Манюк. – Дніпропетровськ, 2010. – 78 с.

Ситник О.І., Тімець О. В.

Уманський відділ

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ТИПОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ МІЖЗОНАЛЬНОГО ГЕОЕКОТОНУ «ЛІСОСТЕП – СТЕП» ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Геоєкотони характеризуються як смуги напруження з максимальними градієнтами змін параметрів ландшафтних систем. Крім того, геоєкотонні ландшафтні комплекси характеризуються специфічними властивостями та ускладненою територіальною структурою. Підвищена флуктуаційна активність чинників середовища є однією з головних особливостей геоєкотонних територій, що й визначає специфічну структуру геоєкотону, режим функціонування, механізми стійкості, та умови розвитку геоєкотонних систем. Геоєкотони визначають можливості континуальності біогеоценотичного покриву, виконуючи з'єднувальну функцію, власне, вони відіграють роль «швів» між різними натуральними або натуральними та антропогенними геосистемами і, одночасно, виконують роль природних мембран та буферну функцію, а також рефугіальну функцію [3, 6].

Між собою геоєкотони розрізняються за розмірами, морфологічною виразністю, генезою, функціями, віком, характером динамічних процесів та ін. На підставі узагальнення результатів дослідження, одержаних різними авторами, міжзональний геоєкотон «лісостеп-степ» Лівобережної України можна віднести до певного типу залежно від підходу та оцінки.

Екотони (геоєкотони) можуть мати різну ширину (від декількох сантиметрів до тисяч кілометрів). Континуальність змін у просторі виражається на всіх масштабних рівнях і відповідно виділяються різні масштабні рівні геоєкотонів. Ю. Ягомягі та Ю. Мандер виділяють три ієрархічні рівні геоєкотонів: мікроєкотони (між окремими геотопами); мезоєкотони (смуга ліс – болото, ліс – лука) та макроєкотони (виникають на межі великих лісових масивів, великих водойм, перегляційні зони), а також до макроєкотонів відноситься так званий «зонеєкотон» (лісотундра, лісостеп) [9]. А. Фіріна виділяє 4 таких рівні: мікро-, мезо-, макро-, мегаєкотони. Дж. Гош пропонує п'ять рівнів екотонів: зональний, регіональний, ландшафтний, ландшафтно-шлямистий, популяцій і окремих особин рослин. Р. Мірзадінов пропонує виділити 4 рівні розмірностей геоєкотонів: I порядку – міжфаційний, II порядку – міжландшафтний, III порядку – міжзональний, IV порядку – міжрегіональний [5]. Геоєкотони різних розмірностей виділяють також П. Данзеро та Ю. Карпенгер. При цьому, за масштабами, макроєкотони, виділені дослідниками, не збігаються. Ширина перехідної смуги залежить від генези і, зокрема, ширина смуги ерогенного походження менша за

кліматогенну [1].

Міжзональний геоекотон «лісостеп-степ» Лівобережної України включає південну частину лісостепової і північну частину степової зон. Натуральні межі досліджуваної території визначити зараз майже неможливо. Вони умовні через сутільну антропогенізацію. На нашу думку, до міжзонального геоекотону «лісостеп-степ» Лівобережної України варто віднести: Південно-Придніпровську терасово-низовинну область, Східно-Полтавську височинну область Лівобережно-Дніпровського лісостепового краю та Харківську схилово-височинну область Східно-Українського лісостепового краю; Орільсько-Самарську та Кінсько-Ялинську низовинні області, Приазовську височинну та Приазовську низовинну області Лівобережно-Дніпровсько-Приазовського північно-степового краю; Західно-Донецьку схилово-височинну та Донецьку височинну області Донецького північно-степового краю; Старобільську схилово-височинну область Задонецько-Донського північно-степового краю.

Північна межа проходить поблизу населених пунктів Іркліїв – Ожиця – р. Хорол – р. Псел – Гадяч – Охтирка – Писарівка, південна – біля населених пунктів Токмак – Чернігівка – Бердянськ. У адміністративно-територіальному відношенні – південний схід Черкаської, південний захід, схід, південний схід Полтавської, лівобережна частина Дніпропетровської та північно-східна частина Запорізької областей, Харківська, Луганська, Донецька області.

Міжзональний геоекотон лісостепової і степової смуги Лівобережної України можна віднести за порядком розмірностей до тивологічного, за рангом геоекотонів – до макрогеоекотону, за рангом контактуючих геосистем – до зональних.

За характером морфологічної виразності різні автори виділяють: поступові, мозаїчні, острівні та інші геоекотони. Однак, детальний аналіз показує, що всіх їх доцільно об'єднати в три основні типи: дифузні, стрічкові, мозаїчні [3].

Виділений нами міжзональний геоекотон можна класифікувати як дифузний, що проявляється у поступовій зміні ґрунтів (чорноземи типові малоугумусні, слабоугумусні, середньоугумусні – чорноземи звичайні глибокі мало- і середньоугумусні, середньоугумусні, малоугумусні, неглибокі малоугумусні), і, відповідно, в поступовому, розпливчатому переході одного угруповання в інше.

За генезою, тобто головним чинником, що зумовив появу перехідної смуги виділяють дві групи типів геоекотонів:

- 1) біогенні: фіто-, зоо-, антропогенні;
- 2) абіогенні: текто-, літо-, геоморфо-, едафон-, гало-, гідро-, кліматогенні.

Міжзональний геоекотон лівобережної лісостепової і степової смуги України можна віднести до біогенно-абіогенних. Широтне розміщення геоекотону вказує на визначальну роль клімату в його формуванні. Зокрема, середньорічні показники радіаційного балансу змінюються з півночі на південь від 1750 до 2000 МДж/м², тривалість сонячного сяяння – від 1900 до 2300 годни.

Відповідно до схеми геоморфологічного районування територія геоекотону розташована в межах Придніпровської і Полтавської терасових рівнин, Південно-Придніпровської денудаційної та Приазовської структурно-денудаційної височини, Бахмут-Торецької пластово-денудаційної та Донецької цокольної денудаційної височини, Середньоросійської області пластово-денудаційних підвищених рівнин, що і зумовлює особливості земної поверхні. Поверхня геоекотону характеризується значним ступенем розчленування яружно-балковою сіткою та річковими долинами. Варто зазначити, що більш піднятим є території, зайняті Донецькою та Приазовською височинами.

У ландшафтній територіальній структурі геоекотони виконують бар'єрну, контактну, мембранну, компенсуючу, рефугіальну, очисну, з'єднувальну, еволюційну, міграційну, рекреаційну, природоохоронну, естетичну функцію [2]. Загалом, для геоекотонів характерна багатофункціональність, яка визначається їх складною структурною організацією. Виділений нами міжзональний екотон, займаючи значну

площу, має, відповідно, складну структурну організацію і, таким чином, є багатофункціональним. Хоча, на нашу думку, враховуючи розміри і просторове розташування геоекотону, можна зазначити пріоритетність мембранної функції, найбільш типової, враховуючи різні типи горизонтальних зв'язків.

За віком геоекотони поділяють на молоді, зрілі й давні [2]. Якщо особливістю молодих геоекотонів є постійні швидкі перетворення через відсутність функціонального адаптивного механізму стійкості [1], то структурна організація зрілих і давніх геоекотонів забезпечує специфічні механізми стійкості до мінливих умов природного середовища. Таким чином, за віком міжзональний геоекотон лісостепової і степової смуги Лівобережної України можна віднести одночасно до молодих і зрілих. Тип структурної організації, який забезпечує формування специфічних механізмів стійкості до мінливих умов природного середовища, порушений антропогенним впливом і особливістю цієї території є те, що вона знаходиться в стані постійних швидких перетворень. Проте, тривалість існування та умови формування лісостепової і степової зон на території України свідчать про зрілість перехідного екотону.

Відповідно до прояву динамічних процесів, що спостерігаються в геоекотонах, виділяють такі їх типи: імпульсно-коливальні, імпульсно-стабілізуючі, консервативно-стабілізуючі. Залежно від типу динаміки геоекотони можуть відносно стало функціонувати або зазнавати швидких структурних і функціональних змін, змін стадій розвитку в нестійких умовах середовища [4]. Характер динаміки нерозривно пов'язаний із стійкістю геоекотонів, яка у свою чергу залежить від їх віку. Виходячи з цього, виділений геоекотон за характером динамічних процесів можна віднести до консервативно-стабілізуючих, що пов'язано із сформованими механізмами стійкості, які забезпечують рівновагу між дією зовнішніх і внутрішніх чинників і визначають саморозвиток геоекотону. Такий характер динамічних процесів притаманний досить зрілим та давнім геоекотонам, до яких ми відносимо міжзональний геоекотон Лівобережного лісостепу і степу.

Виділення типологічних особливостей міжзонального геоекотону лісостепової і степової смуги Лівобережної України (рис.) не претендує на завершеність і всеохопленість, а лише показує можливість і напрям розв'язання цієї проблеми. Розв'язання проблем типології, а також впорядкування даних про структуру, функціонування, поширення, генезу, вік, динаміку, морфологічну виразність виділеного геоекотону в умовах сучасного екологічно дестабілізованого середовища дозволить підійти до усвідомлення ролі вказаного геоекотону, а також інших геоекотонів в біосфері, прогнозу їх розвитку, значення у розвитку регіональних та глобальних процесів.

1. Гродзинський М.Д. Пізнання ландшафту: місце і простір. У 2-х тт. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2005. – Т. 2. – 503 с. 2. Дем'янюк П.М. Західно-Подільське горбогір'я як географічний екотон: автореф. дис. ... канд. геогр. наук. – Львів, 2005. – 19 с. 3. Денисюк Г.І., Ситник О.І. Міжзональний геоекотон «лісостеп – степ» Правобережної України. – Вінниця: Едельвейс, 2012. – 217 с. 4. Макушина Г.С. Экотоны в ландшафтной структуре поверхности суши // Вест. Моск. ун-та. Сер.5. География. – 1999. – № 6. – С. 16-20. 5. Мирзадинов Р. А., Курочкина Л. Я. Экотоны пустыни и их классификация // Проблемы освоения пустынь. – 1985. – №2. – С.29-36. 6. Николаев В.А. Ландшафтные экотоны // Вестн. Моск. ун-та. Сер.5 География. – 2003. – № 6. – С.3-10. 7. Ситник О.І. Фізико-географічні особливості перехідної смуги Правобережного лісостепу і степу України // Наук. записки Вінницького держ. пед. ун-ту. Серія: Географія. – 2008. – Вип. 16. – С.28-32. 8. Ситник О.І. Типологічні особливості міжзонального екотону лісостепової і степової смуги Правобережної України // Вісник Одеського національного університету. Географічні та геологічні науки. – 2008. – Т. 13, вип. 6. – С. 179-183. 9. Ягомази Ю., Кюльвик М., Мандер Ю. Роль екотонів в ландшафті // Структура и ландшафтно-экологический режим геосистем // Уч. зап. Тартус. ун-та. Труды по географии. – 1988. – Вып. 808. – С. 96-117.

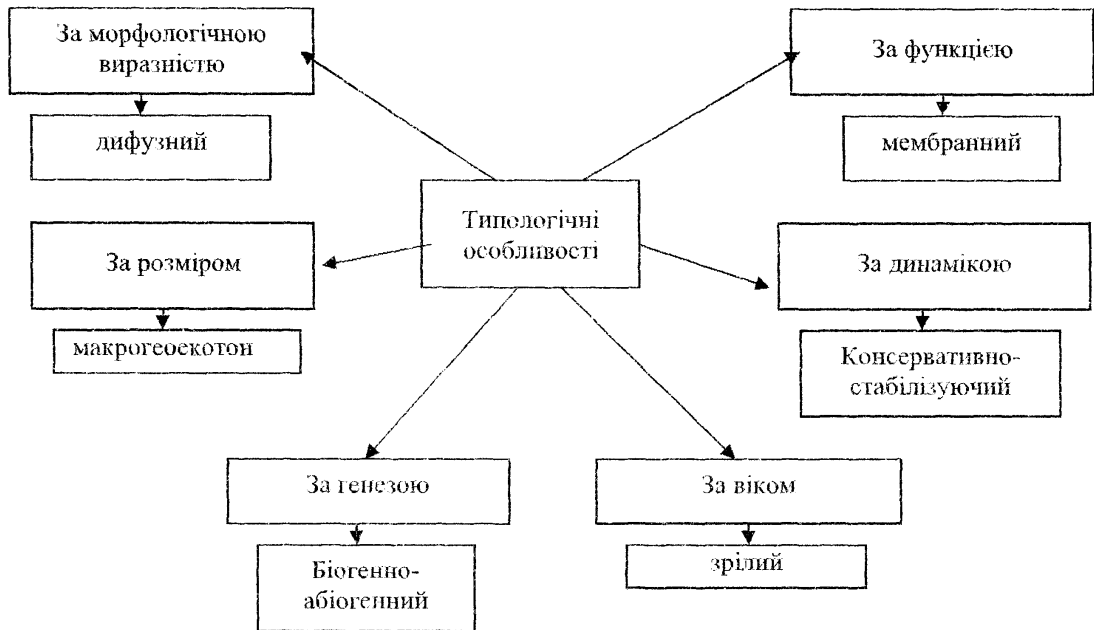

Рис. – Типологічні особливості міжзонального геоскотону лісостепової і степової смуги Лівобережної України

Сіряк В.Ф.

Кримський відділ

ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ И ОХРАНЫ ЗЕМЕЛЬ ТЕРРИТОРИИ ФРУНЗЕНСКОГО СЕЛЬСКОГО СОВЕТА САКСКОГО РАЙОНА АВТОНОМНОЙ РЕСПУБЛИКИ КРЫМ

Разработка общегосударственной и региональных программ использования и охраны земель, а также создание схем землеустройства, разработка технико-экономических обоснований использования и охраны земель соответствующих административно-территориальных образований служит правовой основой для проведения государственными органами необходимых мероприятий по рациональному использованию земель.

Такие программы и схемы включают прогнозные разработки по вопросам рациональной организации территории, повышения плодородия почв, защиты земель от ветровой и водной эрозии и других отрицательных процессов.

Схемы использования и охраны земельных ресурсов, а также схемы землеустройства областей и районов Украины необходимы для разработки долгосрочных прогнозов или предплановых документов, которые обеспечивают научное обоснование рациональной эксплуатации и охраны земельных участков. Кроме того, указанные схемы служат основой для создания проектов межхозяйственного и внутрихозяйственного землеустройства, различных предпроектных и проектных разработок. Перспективное планирование использования и охраны земель территории Фрунзенского сельского совета объективно необходимо. Оно обусловлено целым рядом социально-экономических факторов.

Территория Фрунзенского сельского совета находится в западной части степной зоны Крымского полуострова. Административно Фрунзенский сельский совет расположен в южной части Сакского района Автономной Республики Крым. На западе его территория омывается водами Каламитского залива Чёрного моря, юге и востоке граничит с Симферопольским районом, на севере - Ивановским сельским советом и Новофёдоровским поселковым советом Сакского района. Его площадь составляет